

ПІД УКРАЇНСЬКИМ І ПОЛЬСЬКИМ ПРАПОРАМИ Вице-адмірал Єжи Свірський

В історії військово-морських сил України й Польщі багато прогалин. Одна з майже не досліджених тем — це служба поляків у 1917–1918 рр. у військово-морських силах України, а в наступний період — Польщі.

За неповними даними, на початку ХХ ст. на Чорноморській флоті служили понад сто морських офіцерів польського походження. Найвідоміші з-поміж них Станіслав і Карл Дорожинські, Казимир Кетлинський, Казимир Порембський, Вацлав (В'ячеслав) Клочковський та ін.

Великі заслуги перед військово-морськими силами обох держав мав Єжи (Юрій) Свірський*. Він народився 5 квітня 1882 р. в католицькій сім'ї кадрового офіцера російської армії Влодзімежа Свірського¹. Як згадує командор** Клоссовський, завдяки старанням своєї матері Целіни Єжи Свірський дістав патріотичне виховання на християнських засадах, добре володів рідною польською мовою.

Навчався майбутній польський адмірал спочатку в реальному училищі у Варшаві, потім, покинувши його, — у гардемаринській школі в Москві, відтак у 1899 р. вступив до Морського кадетського корпусу, з якого був випущений у 1902 р. з відзнакою другого ступеня (згодом, у 1908 р., закінчивши штурманські класи, отримав диплом штурманського офіцера I розряду)².

Мічман Є. Свірський розпочав службу молодшим штурманом і вахтовим офіцером крейсера „Аскольд” на Балтиці в червні 1902 р., але вже на початку наступного року захо-

рив, узяв відпустку за станом здоров'я і виїхав до Каліша. До виконання своїх обов'язків повернувся в квітні 1905 р. й був призначений на Чорне море. Спершу служив вахтовим офіцером на панцернику „Ростислав”, потім ревізором на мінному засліннику „Дунай”. 6 грудня того ж року отримав лейтенантські звання й перейшов на канонірський човен „Донець”, що базувався в Одесі. У 1907–1910 рр. наступними місяцями його служби були мінний заслінник „Дунай”, крейсер „Память Меркурія”, імператорська яхта „Колхида”, знову крейсер „Память Меркурія”³.

Коли на Чорноморську флоту прибув морський міністр адмірал С. Воводський, маючи намір вийти в похід на крейсері „Кагул”, командував вирішив направити на „Кагул” для тимчасового виконання обов'язків офіцера штурманської служби лейтенанта Є. Свірського. Мабуть, він добре вправився з цим завданням, бо незабаром його призначають виконувачем обов'язків старшого штурманського офіцера на флагман — панцерник „Евстафий”. З вересня по листопад 1911 р. командує есмінцем „Стремительный”⁴.

Командування зрозуміло, що Є. Свірський більше тяжіє до штабної роботи, і вже з того ж таки 1911 р. він починає входити в нову сферу флотської діяльності — організаторську. Першим щаблем тут була його робота на посаді штурманського флаг-офіцера Чорноморської мінної дивізії. У 1912 р. він дістає чин старшого лейтенанта й службове під-

вищення на посаду штурманського флаг-офіцера панцерної бригади. У зв'язку з цим переїжджає на панцерник „Пантелеймон” (колишній „Князь Потемкин Таврический”)⁵.

Перед вибухом Першої світової війни Є. Свірський перебуває в Греції як заступник військово-морського аташе при російському посольстві. Але ця його місія не була тривалою, невдовзі він знову повертається на службу в II бригаду лінійних кораблів. З липня 1914 р. виконує обов'язки флаг-штурманського офіцера штабу командувача Морських сил Чорного моря — стає, по суті, начальником штурманської служби головнокомандувача й займає цю відповідальну посаду протягом усієї Першої світової війни.

Війна на Чорному морі почалася з раптового нападу турецької ескадри на російські порти й фортецю-базу Чорноморської флоти Севастополь, причому в складі турецької ескадри адмірала Сушон-паші були два мінні заслінники, що поставили мінні поля біля входу в Одеський порт і поблизу Севастополя. Саме тоді і стали в пригоді інструкції з тралення, що їх склав старший лейтенант Є. Свірський.

2 грудня 1914 р. Є. Свірському за зразкову службу надали чин капітана II рангу⁶. 28 липня 1917 р. він отримує чин капітана I рангу. На той час Є. Свірський уже був нагороджений кількома російськими орденами й французьким кавалерським хрестом ордена „Почесного легіону”⁷. Лишалася всього кілька місяців до того моменту, коли доля його круто зміниться і цей досвідчений морський офіцер візьме першорядну участь у розбудові нової, Української флоти.

З весни 1917 р. стрімко розвивалася процеси, пов'язані з відродженням української державності. Уряд проголошеної III універсалом Центральної Ради Української Народної

Контр-адмірал Є. Свірський.
1930-ті рр.

Республіки вирішив узяти Чорноморську флоту під свій контроль. 22 грудня 1917 р. Генеральний секретаріат вніс до Центральної Ради пропозицію організувати морський генеральний секретаріат, і того ж дня в Києві сформовано Українське генеральне секретарство морських справ⁸. 1 березня наступного року це секретарство перетворено на Морське міністерство на чолі з Д. Антоновичем, який обіймав посаду морського міністра до 14 березня. Міністерство одразу ж почало готувати „Закон про флоту УНР”. У тексті закону, затвердженому Центральною Радою 13 березня 1918 р., зазначалося:

„§ 1. Російська Чорноморська флота — воєнна й транспортна (тобто торговельна) проголошується флотою Української Народної Республіки й виконує обов'язки охорони побережжя й торгівлі на Чорному й Озівському морі [...]”

Контр-адмірал Е. Свірський. 1940 р.

§ 4. Українська Народна Республіка переймає на себе всі зобов'язання російського уряду щодо Чорноморської флоти й щодо утримання флоти та портів.

§ 5. З часу проголошення цього закону всі російські воєнні і торговельні кораблі на Чорному й Озівському морі підносять український прапор⁹.

9 березня 1918 р. Центральна Рада скасувала Морське міністерство, закріпивши його співробітників за Військовим міністерством, яке очолював О. Жуковський.

Згідно з умовами укладеного перед тим Берестейського мирного договору, Чорноморська флота мала бути інтернована по закінченні бойових дій на Західному фронті й стояти в Севастополі. Але Крим і Севастополь контролювали більшо-

вики. О. Жуковський вирішив випередити німецькі війська, що рухалися до Криму узбережжям, і зайняти півострів українськими частинами. Наступ групи під командуванням отамана П. Болбочана був успішний: 24 квітня вони визволили Джанкой, а через день – Сімферополь. Частини більшовиків, що захищали підступи до Севастополя, почали відходити, вантажитись на транспорті, що мали йти в Новоросійськ, куди В. Ленін наказав передислокувати кораблі. У цей час морські офіцери запросили на посаду командувача контр-адмірала М. Сабліна, який вирішив передати Чорноморську флоту Центральній Раді. 29 квітня він наказав підняти на кораблях і суднах українські прапори¹⁰ й послав телеграму про це Центральній Раді, не знаючи, що в Києві до влади того дня прийшов гетьман Павло Скоропадський¹¹. М. Саблін наказав контр-адміралові В. Ключковському й військово-морському чиновникові Тухолку виїхати до Сімферополя, де перебував командувач німецьких частин, що наступали на Севастополь, генерал-майор фон Кош, і домогтися, щоб Чорноморську флоту було визнано союзницькою¹².

31 квітня В. Ключковського призначив фон Кош, проте задовільної відповіді не дав. Німці зволікали, щоб увійти в Севастополь і захопити кораблі¹³. У такій ситуації командувач вирішив йти з частиною кораблів у Новоросійськ.

Капітан І рангу Є. Свірський у Новоросійськ не пішов. Він і В. Ключковський, який повернувся з Сімферополя, вирішив служити у військово-морських силах Української Держави, гетьманський режим їм імпонував.

У зв'язку зі скасуванням Морського міністерства морський міністр став першим заступником військового міністра. На цю посаду 3 травня було призначено контр-адмірала М. Максимова¹⁴.

Майже одразу з приходом гетьмана до влади було призначено українського капітана Севастопольського порту. Ним став капітан І рангу Карл фон Лівен¹⁵. З Києва надійшла інструкція, що визначала його права й обов'язки. Можливо, саме Карл фон Лівен рекомендував Є. Свірського на посаду начальника Головного морського штабу в Києві. Він обійняв цю посаду 1 червня 1918 р., а з 10 по 20 жовтня був заступником військового міністра Української Держави з питань військово-морських сил¹⁶.

Через Головний морський штаб проходили майже всі накази по Морському відомству, що стосувалися будівництва Української флоти, починаючи з асигнування коштів на ремонт портів і портових споруд в Одесі, Миколаєві, Херсоні й Севастополі, виплату заробітної плати робітникам заводів „Рассуд” і „Наваль”, севастопольських ремонтних майстерень, а також грошового утримання флотським екіпажам. Через Головний морський штаб асигнувалися також підняття лінкора „Императрица Мария”, добування кораблів, закладених раніш на корабельнях¹⁷. Є. Свірський вирішував і кадрові питання, займався затвердженням нової уніформи для особового складу, відкриттям гардемаринських шкіл в Одесі й Севастополі тощо¹⁸.

Контр-адмірал В. Ключковський, призначений 10 червня 1918 р. начальником Морських сил Чорного моря, доклав, як і Є. Свірський, багато зусиль, щоб домогтися повернення українським військовим властям захоплених німцями кораблів і суден. Йому довелося також займатися організацією розмінування торговельних комунікацій Чорного моря, щоб налагодити морську торгівлю¹⁹.

Восени 1918 р. дедалі очевиднішим ставало, що перемогу у війні здобудуть не німці – протектори

гетьмана, а країни Антанти. Намагаючись зберегти владу, П. Скоропадський призначив 14 листопада 1918 р. новий уряд, який повинен був полегшити йому перехід до налагодження взаємин з Росією з надією в майбутньому на прихильність Антанти. Однак це рішення стало політичною помилкою. 14 грудня 1918 р. Українська Держава перестала існувати. Сили Директорії, які повалили гетьмана, відновили Українську Народну Республіку.

У зв'язку з цими подіями Є. Свірський, якому з 10 по 20 жовтня довелось ще обіймати посаду військового міністра²⁰, а так само і В. Ключковський опинилися поза структурами українських військово-морських сил^{***}. А втім, немає достовірних даних про те, що до відставки Є. Свірського зі служби спричинилися зміни політичної і військової ситуації. Згідно з деякими джерелами²¹, 13 листопада 1918 р. він зрезигнував з посади начальника Головного морського штабу, висловлюючи таким чином протест проти співпраці українського уряду з українцями Галичини²².

Відтак Є. Свірський перейшов у підпорядкування Національного комітету Війська Польського на Сході, який діяв тоді в Одесі. Від імені цього комітету він очолив новоутворену Лігу відродження Польської військово-морської флоти. Ще у вересні 1918 р. Є. Свірський подав польському представникові в Києві пам'ятку записку, у якій обгрунтовував потребу присутності експерта з морських питань у складі польської делегації, що мала взяти участь у мирній конференції.

У березні 1919 р. Є. Свірського викликали до генерала Юзефа Галлера в Париж, де його приділено до Національного польського комітету. Проте невдовзі, на власне прохання, йому дозволили виїхати до Варшави. 11 квітня Є. Свірський – у столиці, а

через три дні на основі поданої заяви зарахований до морського відділення Міністерства військових справ. Він обіймає посаду керівника організаційної секції в Департаменті морських справ (ДМС) міністерства.

Структуру ДМС утворено 2 травня 1919 р. згідно з ухвалою Ради Міністрів від 20 березня 1919 р. Відповідний указ підписав голова держави Юзеф Пілсудський (опублікований 14 травня того ж року)²³. Є. Свірський, якому 1 червня було надано звання старшого командора, дістає 19 липня нове призначення – на посаду заступника начальника ДМС. Проте слід зазначити, що неофіційно, ще з 20 квітня, коли Вацлав Клочковський виїхав на мирну конференцію до Парижа в складі польської урядової делегації, він уже виконував ці обов'язки²⁴.

20 травня 1920 р. Є. Свірського формально зараховано до лав Війська Польського у званні полковника морської флоти.

Після переходу узбережжя до Польщі стає командувачем Морського флоту узбережжя з осідком у м. Пуцьку. Під час Варшавської битви, коли начальник ДМС контр-адмірал Порембський перебрав на себе командування на оборонній ділянці польсько-російського фронту, Є. Свірському доручено керівництво ДМС.

З 1921 р. належав до складу Комісії для будівництва порту в Гдині. З метою кращого нагляду за проведенням робіт Є. Свірський у 1924 р. переніс командування флотою з Пуцька до Гдині. Він уміло використав кризу у військовій флоті й критику, що у зв'язку з цим прозвучала в сеймі. Рішенням президента після відставки тогочасного командувача віце-адмірала Порембського й контр-адміралів Клочковського та Зверковського 19 травня 1925 р. командора Є. Свірського призначено начальником Керівництва військово-морською флотою (КВМФ).

Вихід флоти зі стану стагнації пов'язують саме з приходом на посаду нового командувача. На новій посаді Є. Свірський, підтриманий міністром військових справ генералом В. Сікорським узявся за здійснення своїх планів. Незважаючи на те, що в 1926 р. йому не вдалося одержати кредитів для виконання всієї морської програми, рік у цілому був вдалий. Розміщення замовлень на побудову трьох підводних човнів і двох есмінець давало перспективу посилення ВМФ. Подальші намагання Свірського здійснити план розвитку флоти, зокрема розпочати побудову ще шести підводних човнів, так само як і його зусилля змінити ставлення нового керівництва міністерства до справ ВМФ на більш прихильне, не дали результату. Тут, певно, відіграло свою роль й те, що Є. Свірський мав порівняно невисоке військове звання (контр-адміралом став тільки 1 січня 1931 р.).

Зважаючи на особливий характер морського виду збройних сил і усвідомлюючи, що потреби ВМФ мало знані керівникам держави й війська, Є. Свірський намагався переконати їх у необхідності автономії ВМФ у структурі збройних сил. Уже в 1927 р. йому довелося рішуче протидіяти складенням без участі флоти планам реорганізації КВМФ. Діяльність Є. Свірського характеризувалася фаховістю, реалізмом і політичним чуттям.

Прагнучи створити новочасну польську військову флоту, він водночас розумів і потребу формування польської військово-морської ідеї. Тому серед іншого підтримав ініціативу видання часопису „Przegląd Morski” („Морський огляд”). Маючи на думці майбутню самостійну політику флоти з питань підготовки офіцерських кадрів, заініціював організацію відповідних курсів і навчань. Є. Свірський бачив, які труднощі треба долати, щоб здобувати

*Віце-адмірал
Є. Свірський
серед польських
моряків.
40-ві рр.*

кошти для здійснення морських програм, тому підтримав заходи з пропаганди серед польського громадянства ідеї побудови військової флоти і сам брав у них участь. У 1930 р. був обраний до складу головної ради Морської і колоніальної ліги – громадської організації, що сприяла розбудові польської флоти.

У 1935 р. замовив англійській корабельній побудову двох есмінець, при цьому враховував не тільки високий рівень англійського суднобудування, а й сподівані вигоди від польсько-британської співпраці. Але особисті контакти з флотою Великої Британії він налагодив тільки через рік після цього замовлення, коли було завершено справу виготовлення торпед для потреб польської флоти. Він високо оцінив британську ініціативу щодо залучення Польщі до договору про обмеження морських озброєнь.

Проте тільки в 1939 р. широко розгорнулося співробітництво Польщі й Великої Британії. Через загрозу вибуху війни і брак надії на безпосередню допомогу військово-морських сил союзних держав Є. Свірський у травні 1939 р. дістав згоду маршала Едварда Ридза-Сміглого на

те, щоб відіслати до Великої Британії три найцінніші одиниці польської флоти. Це був результат проведених у тому ж місяці польсько-британських штабних переговорів, на яких Є. Свірський особисто представляв ВМФ. Тоді британська сторона виключила можливість реалізації польських постулатів у Балтійському просторі в разі польсько-німецької війни. У цій ситуації таке непопулярне й гостро критиковане рішення, як відправлення до Великої Британії трьох есмінець, виявилось цілком слухним. Воно дало змогу не тільки врятувати від неминучої загибелі частину польської флоти, а й відкрило чудову сторінку в історії її бойових традицій.

Ще на самому початку німецької агресії 1939 р., коли на узбережжі точилися запеклі бої, контр-адмірал Є. Свірський з доручення вищої державної влади наказав евакуювати КВМФ до Пінська, де перебувало командування річкової флотилії. Під час евакуації він з кількома співробітниками приєднався до головного командування збройних сил, з яким потім вночі з 17 на 18 вересня – уже після початку радянської агресії – перейшов польсько-румунський

кордон у Кутах. Після недовгого перебування в Бухаресті 6 жовтня дістався Парижа і вже наступного дня подав генералові В. Сікорському рапорт, у якому пропонував відновити Польську військово-морську флоту як союзницьку флоту Англії і Франції, що стало б, на його думку, важливим політичним і державно-правовим чинником. Оскільки факт наявності польських військово-морських сил значною мірою міг би зміцнити позицію генерала В. Сікорського в стосунках із союзниками, він негайно призначив контр-адмірала Є. Свірського начальником відновленого командування флоту. Незважаючи на те, що командувач мав у своєму розпорядженні нечисленний персонал, уже в жовтні 1939 р. він сформував нове керівництво флотою, яке розмістилося в паризькому готелі „Регіна”.

Візита генерала В. Сікорського до Лондона 14 – 20 листопада 1939 р. й переговори – з участю в них як експерта контр-адмірала Є. Свірського – закінчилися підписанням польсько-британської угоди й протоколу. Таким чином постулати Є. Свірського стали реальністю – з’явилися правові підстави для діяльності польської військово-морської флоту у Великій Британії. Не відступив Є. Свірський і від своєї позиції щодо надання автономії флоту у відновлених польських збройних силах. І вже в грудні 1939 р. військово-морська флота остаточно стала рівноправним видом збройних сил поряд із сухопутними військами й авіацією, а начальник КВМФ безпосередньо був підпорядкований голові держави й міністрові військових справ.

У грудні 1939 р. командування ПВМФ переміщено до Лондона. Це зумовлювалося потребою підтримувати постійний зв’язок з британськими властями й польськими кораблями, що базувалися в портах Вели-

кої Британії, а також здійснювати нагляд за польськими центрами морської підготовки. Потребував цього і загалом дальший розвиток ПВМФ.

У Великій Британії позиція контр-адмірала Є. Свірського залишалася високою, незважаючи на те, що порівняно з довоєнним періодом повноваження начальника КВМФ були обмежені тільки справами, пов’язаними з набором і вишколом персоналу, кадровими й дисциплінарними питаннями, а завдання планування й проведення операцій, а також постачання й ремонту кораблів перебрало на себе Британське адміралтейство.

Польська військово-морська флота, яка в період Другої світової війни діяла з морських баз Британії, переживала велике піднесення. Польські кораблі разом з кораблями союзних держав брали участь у бойових операціях на багатьох морях, ушляхлюючи польський морський прапор. Чимало зробив для цього і Єжи Свірський, якого 19 листопада 1941 р. підвищено до звання віце-адмірала.

Коли воєнні дії на фронтах Другої світової наближалися до кінця, постала серйозна проблема розформування польських збройних сил на Заході, в тому числі й військово-морської флоту, якою з 1925 р. командував Є. Свірський. За своїми переконаннями адмірал не був прихильником тієї Польщі, яка відроджувалася в повоєнний час з новим державним устроєм. Він протестував проти позиції адміралітету, що наполягав на відправленні кораблів ПВМФ назад до Польщі (за винятком тих, які англійці надали на час війни). Є. Свірський сподівався, що переважна більшість персоналу ПВМФ залишиться у Великій Британії, і вважав, що, передаючи цій країні кораблі, можна сподіватися на добрі взаємини з британськими властями, щоб таким чином створити відповідні основи для належного життя членів команд цих кораблів у Великій Британії.

По війні віце-адмірал Єжи Свірський жив у Лондоні. Пішовши зі служби, він, проте, не переставав цікавитися проблемами Польської військово-морської флоти. Помер у Лондоні 12 червня 1959 р., похований на цвинтарі в Бромптоні. У 1968 р. в колективній збірці „Військово-морська флота” (Лондон, 1968) опубліковано його спогади.

На закінчення ще треба сказати про обставини і спосіб праці Єжи Свірського, про його риси як людини й керівника.

Професійні знання й практичний досвід, набутий, зокрема, за часів роботи в Головному морському штабі Української Держави, Є. Свірський вповні використав у процесі організації польських військово-морських сил. Закладаючи основи нової структури, йому доводилося щороку долати перешкоди формально-правового й суто бюрократичного характеру. Період сильного політичного напруження, що тоді спостерігалось в молодому державному організмі незалежної Польщі, не був надто сприятливий для того, щоб влада в першу чергу зайнялася справами флоту. Подібна ситуація мала місце й раніше під час його служби Українській Державі.

Виходячи зі свого досвіду, Є. Свірський у спогадах зазначає: „...в 1919 році я побачив, що елементарно-логічний спосіб дії, тобто вивчення ситуації, визначення мети, поділ шляху досягнення мети на менші етапи, залежно від можливостей здобуття засобів і коштів, справді повинен бути застосований, але в принципі обмежений максимумом розумом тієї людини, яка віддана справі й морально за неї відповідальна”²⁵. З цих слів можна зробити висновок, що Є. Свірський не був привчений до хаосу й тимчасовості. Це був учень старої школи, де перемога здобувалася в умовах скрупульозної і далекоглядної роботи, з передбаченням будь-яких можливих ситуацій.

Свідомість значення своєї праці, виважений підхід до поставлених завдань віддзеркалюються в документальній спадщині, яка нині приступна дослідникам. Після Є. Свірського не зосталося томів офіційних публічних промов. Проте він залишив після себе службові записки й розробки. З них видно, яку вагу для нього мали прозорість, чіткість визначень і поставлених завдань. Дослідники, беручи в руки оригінали документів, опрацьовані ним у різні роки службовою діяльністю, захоплюються формою старанного, розбірливого почерку й стилем, у якому відчувається найбільша любов Є. Свірського – до моря й морської служби в інтересах держави. У записках немає й сліду персональних інтриг, позалаштункових дій, що могли б негативно вплинути на його головну справу – створення військово-морської флоту чи зашкодити людям, пов’язаним з морем і флотою. „Офіцер винятково інтелігентний, добрий організатор, який мислив дуже логічно, суворий, вимогливий до себе й підлеглих, умів тримати підлеглих у рамках”, – таку характеристику Є. Свірському дав один з найближчих його співробітників З. Сляковський²⁶.

Проте в контактах з військово-політичними чинниками, коли важливо здобути прихильність до себе, своїх ідей і розуміння проблем флоту, згадані риси вдачі Є. Свірського радше перешкоджали йому. Дехто з його співробітників і підлеглих у спогадах твердять, що, поводячись м’яко й толерантно, він „дозволяв іншим відсувати себе на бік, що, природно, шкідливо позначалося на процесі розвитку флоту”²⁷. Брак „пробивних”, як би ми нині назвали, рис характеру Є. Свірського мав негативне значення. Цей закид на адресу офіцера, вихованого на найвищих принципах правоти й відданості службі, пояснює, чому один з найталанови-

тших організаторів Польської військово-морської флоти не належав до кола улюбленців влади. Зрозуміло, що така ситуація від'ємно позначалася на справі популяризації в середовищі влади ідей і поглядів Е. Свірського, хай навіть вони були найпрогресивнішими з перспективи дальшого розвитку збройних сил, зокрема їхньої морської складової.

Сучасники твердили: „У Свірського не було друзів, але він мав відвертих ворогів”. Адмірал був типовим уособленням російської системи підготовки морських офіцерів: відданий службі, прив'язаний до правил і традицій, не шукав слави. У дискусіях з представниками влади щодо морських проблем він не виявляв рішучої наполегливості. Це підкреслюють багато дослідників. А втім, і опоненти, і прихильники адмірала з повагою зазначають, що в його діях провідною завжди була думка про доконечну потребу створення сильної й дієздатної флоти на Балтійському морі в ім'я інтересів Польщі.

Концепції Е. Свірського стосовно принципів побудови військово-морських сил Української Держави, а потім і Польської військово-морської флоти мали суб'єктивний вимір. Офіцер, прекрасно підготовлений у теорії, повинен був також – як ініціатор і організатор – відповідати на безліч практичних щоденних проблем, далеких від інструкцій і правил. „Свірський, – пише один з дослідників, – був чудовим організатором, а проте діяв завжди в кабінеті за столом, далеко від флоти, яку рідко відвідував. Холодний у розрахунках, „озброєний” законами й інструкціями, він дивився на своїх підлеглих крізь призму положень і параграфів²⁸.

І ще один закид: „... він мав надто мало суто морського досвіду, хоч був видатним теоретиком”²⁹. Ота відсутність досвіду командира, а передусім, – власне досвіду проходження всіма кар'єрними шаблями

найвищого командування, неминуче вела його саме до такого, а не іншого способу діяльності.

Водночас, коли судити з його справ, почавши з 1925 р., а особливо після 1939 р., можна стверджувати, що був він реалістом і, як на військового, – непоганим дипломатом. У міру можливостей намагався шукати порозуміння з польськими політиками і сеймом. Налагодження морських стосунків з Великою Британією, а тоді досягати цього було справді важким завданням, – є незаперечною заслугою віце-адмірала, і діяв він тут гідно, керуючись насамперед державними інтересами країни, якій віддано служив³⁰.

ПРИМІТКИ

* В українських документах та історіографії він фігурує як Юрій Свірський. – Прим. ред.

¹ Список личного состава судов флота, строевых и административных учреждений Морского ведомства (далі – Список...), – Петроград, 1915. – С.187.

** Польське звання „командор” відповідає званню „капітан I рангу” у Військово-Морських Силах України. – Прим. ред.

² Список... – С. 187.

³ Там само. – С. 188.

⁴ Там само.

⁵ Боевая летопись Русского флота: Хроника важнейших событий военной истории русского флота с IX по 1917 г. – Москва, 1967. – С. 392.

⁶ Список... – С.188. (За іншими джерелами – 6 грудня.)

⁷ Загалом за період своєї служби Єжи Свірський був відзначений такими нагородами: польськими – Великим хрестом ордена „За відродження Польщі”, Капітанським і Офіцерським хрестами цього ордена, Хрестом Незалежності, Золотим хрестом „За заслуги”, пам'ятною медаллю „За участь у війні 1918 – 1920 рр.”, медаллю „Десятиріччя здобуті Незалежності”, британським орденом Незалежності 2 ступеня, французьким орденом „Почесного Легіону” 2, 3, 4 і 5 ступенів і командорським хрестом „Меріте Марітїме”, „Медаль Інтера-

військово-історичний альманах

ліе”, шведським орденом „Меча” 1 ступеня, фінським орденом „Білої Троянди” 3 ступеня, латвійським орденом „Трьох Зірок” 1 ступеня, російськими орденами „Святого Станіслава” 2 і 3 ступенів, „Святої Анни” 2 і 3 ступенів з мечами, „Святого Володимира” 4 ступеня з мечами, а також союзницькими нагородами – медалями „За оборону” й „Учасникові війни”.

⁸ Велика Українська революція: Календар історичних подій за лютий 1917 – березень 1918 року. – Нью-Йорк, 1967. – С. 51, 52.

⁹ Історія українського війська: Від княжих часів до 20-х років XX століття. – Львів, 1992. – С. 435 – 436. Див. також: Шрамченко С. В. Закон про Українську флоту та його виконавці // За державність. – Каліш, 1935. – № 5. – С. 135.

¹⁰ Історія українського війська. – С. 416 – 418. Докладніше див.: Штик Т. Кораблі Української флоти (1917 – 1918) // Військово-історичний альманах. – 2001. – Ч. 2. – С. 77 – 79.

¹¹ Шрамченко С. В. Українська військово-морська політика на Крими у 1917 – 18 рр. // Літопис Червоної Калини. – 1934. – Ч. 5. – С. 9.

¹² Там само. – С. 10.

¹³ Там само. – С. 11.

¹⁴ Там само. – С. 12.

¹⁵ Донесення від травня 15 дня 1918 р. // Народна армія. – 1993. – 2 черв.

¹⁶ Шрамченко С. В. Українська військово-морська політика на Крими у 1917 – 18 рр. – С. 12; Він же. Закон про Українську флоту та його виконавці. – С. 136.

¹⁷ ЦДАВО України. – Ф. 2203. – Оп. 1. – Спр. 8. – Арк. 5; Спр. 12. – Арк. 28.

¹⁸ Там само. – Спр. 36. – С. 24.

¹⁹ Там само. – Спр. 1. – Арк. 58.

²⁰ Шрамченко С. В. Українська військово-морська політика на Крими у 1917 – 18 рр. – С. 12.

*** Не можна оминути того факту, що контр-адмірал В. Ключковський, призначений 12 листопада 1918 р. тимчасовим командувачем Морських сил Чорного моря, не виконав свого обов'язку щодо збереження Української флоти. Щобільше, коли в грудні до Севастопольського порту ввійшли кораблі Антанті він наказав підняти російський Андріївський прапор. Див.: Історія українського війська. – Львів, 1936. – С. 446. – Прим. ред.

²¹ Шрамченко С. В. Українська військово-морська політика на Крими у 1917 – 18 рр. – С. 12; Спр-

число 2, 2002 р.

ченко І. Т. Виполняя приказ В. И. Ленина: Потопление Черноморского флота в 1918 году. – Москва, 1979. – С. 149 – 154.

²² Дотепер немає певності щодо дат початку й закінчення виконання Е. Свірським обов'язків начальника Головного морського штабу. Крім згаданих у тексті, називаються ще дати від 30 травня до 17 грудня 1918 р. Зіставляючи останню дату з часом падіння Української Держави, треба все ж таки визнати, що закінчив свою службу Е. Свірський 13 листопада.

²³ Dekret o utworzeniu Departamentu dla Spraw Morskich // Marynarka Wojenna: Dokumenty i opracowania. – Londyn, 1968. – S. 20.

²⁴ Ibid.

²⁵ Świrski J. Relacje o początkach marynarki wojennej // Marynarka Wojenna. – S. 42 – 43.

²⁶ Ślakowski Z. Moja służba w Polskiej Marynarce Wojennej w latach 1918 – 1939. – S. 29 – 30 (спогади написано 1960 р. для Музею військової флоти).

²⁷ Bartlewicz J. Wspomnienia ze służby w Polskiej Marynarce Wojennej w latach 1918 – 1939. – Gdynia, 1960. – S. 140 (машиннопис з Музею військової флоти).

²⁸ Pertek J. Meldunek z oflagu do Naczelnego Wodza // Nasze sygnały. – Londyn, 1974. – №131. – S. 131.

²⁹ Ślakowski Z. Op. cit. – S. 30.

³⁰ Про життя й діяльність Е. Свірського йдеться ще в таких публікаціях: Ciesielski Cz. Twórcy polskiej Marynarki Wojennej: Uznanie i represje (1918 – 1946; 1945 – 1951). – Gdańsk, 1995. – S. 28 – 43; Judycey A. i Z. Rodacy w obcych mundurach: Popularny słownik biograficzny. – Toruń, 2001. – T. 1. – S. 99 – 100; Kadry morskie Rzeczypospolitej. – Gdynia, 1996. – T. II: Polska Marynarka Wojenna. – Cz. 1: Korpus oficerów 1918 – 1947 / Pod. red. J. K. Sawickiego. – S. 447 – 449; Machaliński Z. Admirałowie polscy 1919 – 1950. – Warszawa, 1993. – S. 156 – 200; Pater W. Wiceadmiral Jerzy Świrski // Biuletyn Historyczny. – 1992. – № 12. – S. 113 – 118; Idem. Wiceadmiral Jerzy Świrski (1882 – 1959) // Bandera. – 1992. – № 12. – S. 8; Rezman W. Świrski Jerzy Włodzimierz // Słownik biograficzny Pomorza Nadwiślańskiego / Pod. red. Z. Nowaka. – Gdańsk, 1997. – T. 4. – S. 356, 357.

Ілюстрації з видання: Borowiak M. Mala flota. – Gdańsk, 2001.